

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Filozofická fakulta
Katedra romanistiky

Jana Kuželová
Francouzské lexikální výpůjčky v českém tisku

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Andrys

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 13. května 2010

Jana Kuželová

Poděkování

Zde bych chtěla poděkovat vedoucímu práce PhDr. Ondřeji Andrysovi za milou spolupráci, cenné rady a ochotu být nápomocný při činnostech na mé Bakalářské diplomové práci.

Obsah

Úvod.....	5
TEORETICKÁ ČÁST.....	7
1. Současná slovní zásoba češtiny v konfrontaci s francouzštinou.....	8
1.1. Obsah slovní zásoby.....	8
1.2. Změny slovní zásoby.....	10
1.3. Obecné aspekty cizích vlivů v českém a francouzském lexiku.....	12
2. Přejímání cizích slov.....	13
2.1. Klasifikace přejatých slov.....	13
2.1.1. Kritérium původu.....	13
2.1.2. Internacionalismy.....	16
2.1.3. Kritérium způsobu a míry přizpůsobení.....	18
2.2. Příčiny přejímání.....	19
2.3. Způsoby přejímání.....	20
2.4. Zánik přejatých slov.....	21
2.5. Adaptace přejatých slov.....	22
2.5.1. Z pravopisného hlediska.....	22
2.5.2. Z fonetického hlediska.....	23
2.5.3. Z morfologického hlediska.....	25
2.5.4. Zrádná slova.....	27
2.5.5. Frazeologismy.....	28
3. Stylistika českého tisku.....	30
PRAKTICKÁ ČÁST.....	32
1. Výběr tiskovin, metodologie.....	33
1.1. Analýza zpracovaného materiálu.....	35
1.2. Abecední seznam vyhledaných výpůjček.....	40
Závěr.....	41
Resumé.....	42
Bibliografie.....	43

Úvod

Slova přejatá tvoří ojedinělou část slovní zásoby nejen českého jazyka. Lze říci, že tato slova zdomácněla natolik, že si běžný uživatel ani neuvědomí jejich původ a přijímá je jako samozřejmou součást slovní zásoby mateřského jazyka. Vyznačují se jak svými specifickými tvary, tak i rozdíly ve způsobech přejímání. Tato skupina slov se ukazuje býti zajímavou téměř ze všech lingvistických hledisek. Pro nás bude výchozím bodem hodnocení z pohledu fonetického, morfologického, lexikálního a stylistického.

V naší práci *Francouzské lexikální výpůjčky v českém tisku*, rozdělené na dvě hlavní části – teoretickou a praktickou, bychom rádi poukázali na problematiku tématu přejímání slov, převážně z jazyka francouzského do českého. Práce sleduje nejdůležitější momenty ve vývoji přejímek, i přesto se budeme více orientovat na současnou situaci.

Samotný text je rozdělen do tří hlavních kapitol, které popisují proces přejímání, klasifikaci a adaptaci přejatých slov. Teoretickou část doplňuje i kapitola o stylistických zvláštnostech v českém tisku.

Velkou úlohu v případě percepce jazyka hrají média, jež dopomáhají k obohacení jazykového inventáře každého jedince. Nehledě na přejímání velkého množství cizích slov z ostatních jazyků, zejména z angličtiny, mají tiskoviny velký vliv na jazykovou kultivaci jedince.

Pro praktickou část naší bakalářské práce jsme si zvolili jako nejvhodnější mediální prostředek tiskoviny. V práci analyzujeme využití přejatých slov v praxi na základě vybraných českých deníků. Jedná se o tiskoviny, v nichž jsou obsažena různá témata, např. z odvětví politiky, ekonomiky, sportu atd., což nám umožní pokrýt celou škálu současných témat tak, abychom dostatečně simulovali jejich přítomnost v českém jazyce.

Přejímání cizích slov je procesem časově i obsahově obtížně kontrolovatelným. Literaturu, dokládající informace k tématu přejímání, je proto nutné neustále aktualizovat. Pro naši práci nám byla obsahově nejbližší

publikace Diany Svobodové (*Aspekty hodnocení cizojazyčných přejímek: mezi módností a standardem*, 2009), která se zaměřuje převážně na obecnou problematiku adaptace přejatých slov z pohledu současného lingvisty. Z publikací, které pokrývají téma české slovní zásoby v závislosti na vlivu francouzské slovní zásoby, je nutno zmínit autory Henriette Walterovou (*Francouzština známá i neznámá*, 1993) a Otomara Radinu (*Francouzština a čeština-systémové srovnání dvou jazyků*, 1977). Velkou oporou při psaní naší práce nám byla i publikace Jana Šabršuly (*Základy francouzské lexikologie*, 1983).

Tato práce, věnovaná problematice přejímání francouzských lexikálních výpůjček do českého jazyka, má za cíl shrnout současnou situaci přejímek v publicistice jakožto v jednom z předních artiklů běžného života.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Současná slovní zásoba češtiny v konfrontaci s francouzštinou

1.1. Obsah slovní zásoby

Slovní zásoba představuje jednu z nejdůležitějších podmínek dorozumívání mezi lidmi. Stejně tak slouží pro sebereflexi a sebevyjádření člověka. Slovní zásobou dáváme obraz o sobě, respektive o svém sociálním zařazení, své mentální úrovni a míře vzdělání.

V lingvistické teorii je možno definovat slovní – lexikální zásobu, tedy lexikon, jako soubor lexikálních jednotek, mezi než patří slova jednovýznamová, plnovýznamová a ustálená slovní spojení (Grepl et al., 2008, s. 92). Celý tento soubor se řídí ustálenými pravidly a plní různé funkce. Roli zde hraje např. sociální status, potřeby uživatelů, náročnost komunikace. Přesto je inventář každého jazyka jiný a liší se svou obsáhlostí. Vzhledem k tomu není snadné slovní zásobu českého jazyka přesně definovat.

V posledních desetiletích se lidé různých národností mnohem více setkávají, potřebují se dorozumět. To v konečném důsledku vede k vzájemnému přejímání slov, někdy v původním znění a někdy dochází k přizpůsobování těchto slov pravidlům mateřského jazyka. Důkazem toho je např. současný trend osvojování řady neologismů u mládeže.

Vlivy cizích jazyků se dotýkají češtiny stále intenzivněji, proto je nutné tyto vlivy neustále sledovat a zaznamenávat. Podrobnější informace podávají velké výkladové slovníky, např. *Encyklopedický slovník češtiny* (2002) či *Příruční slovník jazyka českého* (1935-1957). Právě *Příruční slovník jazyka českého* by uvítal jistou aktualizaci dat, jelikož díky rapidním změnám lexikonu přestává být jednoznačným a dokladem o stavu současného českého lexika. Tento slovník obsahuje 250 000 heslových slov, přičemž přibližný odhad počtu slov, jež člověk aktivně využívá jak v mluveném, tak v písemném projevu, je 5 000-10 000 slov. Pasivní slovník neboli inventář slov, jemuž jedinec rozumí, ale

aktivně je nevyužívá, se odhaduje přibližně na 40 000 slov v průměru (Grepl et al., 2008, s. 92).

Naproti tomu slovní zásoba jazyka francouzského je méně obsáhlejší. Jednou z podstatných příčin je přílišné využívání sousloví francouzsky mluvícími jedinci. Dochází tak k tomu, že české jednoslovné vyjádření může francouzština nahradit kombinováním i několika výrazových jednotek, přičemž důležitou roli zde hraje jejich vzájemné navazování a umístění ve větě. To způsobuje jistou rozsáhlost vyjádření.

Francouzština není považována za jazyk flexivní, její flexe je v konfrontaci s češtinou omezená (Radina, 1977, s. 10).

Podle *Příruční mluvnice češtiny* (2008) můžeme lexikální systém vnímat na úrovni několika vrstev:

- jádro
- přechodová část
- periferie

Nepostradatelnou složkou je nepochybně jádro slovní zásoby, díky kterému se stává naše komunikace stabilní. Jedná se o výrazy z běžného života, bez nichž by byl mluvený i písemný projev naprosto bezvýznamný, a proto se s nimi setkáváme tak často.

Opozitem jádra je periferie. Tato složka slovní zásoby obsahuje slova málo frekventovaná, jejich užití je zcela ojedinělé. Zde můžeme zařadit neologismy, archaismy a historismy (Grepl et al., 2008, s. 92-93).

Prostředníkem mezi těmito složkami je tzv. přechodová část. Symbolizuje pomyslný ostrov mezi jádrem a periferií, kde se rozhoduje, zda jsou slova natolik frekventovaná, aby mohla přejít do složky jádra. Naopak slova málo frekventovaná přejdou do pozice v periferijním lexikálním systému.

1.2. Změny slovní zásoby

Jak už jsme zmínili v předešlé podkapitole, obsah lexikonu každého živého jazyka není možno přesně definovat. Na slovní zásobu působí kromě jiného i vlivy moderní doby. Těmto vlivům se těžko vyhneme. Jediným způsobem, jak se s nimi vyrovnat, je lexikální zásobu pravidelně aktualizovat v odborné literatuře.

Existuje několik faktorů, používaných lingvisty k této práci. Zmíníme je, jak jsou popsány Miroslavem Greplem et al. V *Příruční mluvnici češtiny* (2008):

- mimojazykové
- psychické
- jazykové

Mimojazykové faktory se starají o asimilaci pojmenování nové skutečnosti do jazykového systému. Je zde pouze částečná pravděpodobnost, že se pro tuto novou skutečnost najde vhodný český ekvivalent. Pokud se tak nestane, dojde k naprostému vžití cizího pojmenování do určitého jazyka. Jedná se o skutečnosti každodenního života, natolik používané, že je nezbytné, aby si našly své místo v lexikonu.

Lidské myšlení je proces automatický a zcela neuzavřený. Člověk je v závislosti na svém psychickém stavu a citovém rozpoložení schopen vyprodukovat zcela nové a neotřelé výrazy, vhodné k nahrazení výrazů příliš obyčejných a zevšednělých. Tyto faktory se nazývají „psychické“ a zaručují stálé obnovování slovníku na základě psychických pohnutek lidské mysli. Proměny a vývoj společnosti jsou impulsem pro obnovování stavu lexikonu a hledání vhodnějších pojmenování tak, aby je společnost byla schopna bez problému přijmout.

Posledními faktory, ovlivňujícími lexikon jazyka, jsou faktory „jazykové“. Tyto úzce souvisí s postavením lexikálních jednotek v jazykovém systému. Jazyk vyžaduje určitou aktualizaci, přizpůsobení jistých pojmenování k lepší

srozumitelnosti nebo k jejich ozvláštnění na úrovni jak významové, tak formální.

Není pravidlem, že všechny tyto typy faktorů působí zároveň, ale jejich prolínání je velmi pravděpodobné.

Na základě informací, uvedených v *Příruční mluvnici češtiny* (2008), mohou změny slovní zásoby probíhat několika způsoby:

- tvořením nových slov
- významovými změnami existujících slov
- vznikem ustálených slovních spojení
- přejímáním cizích slov
- zánikem slov

U tvoření nových slov existuje několik cest k vytvoření novotvarů:

- odvozování
- skládání
- zkracování

Odvozování neboli derivece je v českém i francouzském jazyce běžným lexikálním jevem, avšak možnosti francouzštiny jsou v tomto směru omezené. Na základě připojení jednoho nebo několika afixů ke kořenu slova dochází k jeho modifikaci, což může vést k následné změně slovního druhu.

V případě skládání neboli kompozice jde o spojení dvou samostatných lexikálních jednotek v jednoslovné pojmenování. Tato pojmenování jsou mnohokrát natolik vžita, že si ani neuvědomíme způsob jejich vytvoření.

Výhodou zkracování neboli abreviace je prostorová úspornost a stručnost. Jedná se o oddělování části lexikální jednotky či spojení částí několika lexikálních jednotek v jednoslovné pojmenování.

1.3. Obecné aspekty cizích vlivů v českém a francouzském lexiku

Přejatá slova v jazykovém lexiku dokládají jeho přirozený vývoj, který pravděpodobně trvá od samých počátků lidstva. Tento proces je z velké míry ovlivněn historickými událostmi. Český jazyk stejně tak jako francouzský se stále ještě vyrovnává se změnami politické situace. Příkladem mohou být přejímky z ruštiny, se kterými se po roce 1989 v češtině setkáváme dodnes, např. *sovět*.

Francouzština je jazykem velmi propracovaným a důvodem je pravděpodobně velmi bohatý vývoj na základech keltské, římské a řecké kultury. Podstatný příjem nových slov lze zaznamenat např. za dob Viléma Dobyvatele.

Současný stav lexikonu dokazuje, že některé přejímky jsou v souladu s moderní dobou vytlačovány, jiné stále zůstávají jeho součástí (Grepl et al., 2008, s.103).

Podstatným vlivem se v současnosti stává sféra informační technologie a ekonomiky. S ní jsou spjaty nyní už mezinárodní termíny pocházející převážně z angličtiny. Anglicizmy se dostaly do našeho podvědomí i díky své univerzalizaci. Dnešní svět si žádá jistou komunikační jednotnost a plynulost, proto zvolil anglický jazyk jako svůj přední dorozumívací prostředek. „*Od období mezi dvěma válkami nikdo už neodepírá primát angličtině, zatímco francouzština, značně v pozadí, smutně hraje druhé housle.*“ (Walterová, 1993, s. 173).

Také společnost sama přinesla možnost začlenit do slovní zásoby nové tvary. Máme na mysli témata, která by mohla být staršími generacemi označována jako společenská tabu - drogy, sex, kriminalita apod. Nyní jsme těmito tématy doslova obklopeni. Díky médiím jsme schopni přijímat nespočetné množství nových informací. Tento problém současné jazykové situace v médiích diskutuje i Diana Svobodová ve své publikaci *Aspekty hodnocení cizojazyčných přejímek: mezi módností a standardem* (2009). Mluví

o „tzv. pseudodemokratizaci jazyka, již chápeme snahu autorů zde prezentovaných textů (psaných i mluvených) přiblížit se co nejvíce předpokládanému jazykovému vkusu čtenářů, diváků a posluchačů, resp. co nejširší veřejnosti, a to právě cestou substandardizace, tj. menší zdrženlivosti k nespisovnému vyjadřování.“ (Svobodová, 2009, s. 7).

2. Přijímání cizích slov

Proces přijímání je realizován na bázi kontaktu mezi jazykem výchozím a jazykem přijímacím, jež se také může zároveň stát jazykem zprostředkovávajícím. Důvodem pro tento proces se stává tzv. mezera v jazyce přijímacím. Komunikační potřeba společnosti si žádá tuto mezeru vyplnit (Svobodová, 2009, s. 22). Jan Šabršula považuje tyto mezery za nedostatek kulturní připravenosti jazyka, jež lze kdykoliv řešit opisem (Šabršula, 1983, s. 213). Potřeba novotvarů se zdá být stále více aktuální.

2.1. Klasifikace přejatých slov

Lexikum lze klasifikovat dle několika aspektů, mezi něž patří především jejich původ a míra jejich akceptability do daného jazyka. Dále se zaměříme na internacionalizaci českého jazyka i přesto, že zde je největším zásobitelem angličtina.

2.1.1. Kritérium původu

Každá lexikální jednotka má svůj původ. Jak jsme již v naší práci zmínili, kořeny lexémů sahají hluboko do historie. Na základě okolních vlivů a přeměn dochází postupem času k jejich modifikaci a přizpůsobování danému jazyku.

Pro většinu kulturních jazyků včetně češtiny a francouzštiny se zdrojem obohacování slovní zásoby stala řada slov latinských a řeckých. Tyto dva jazyky jsou právem řazeny mezi ty základní.

Příruční mluvnice češtiny (2008) nám poskytne výběr vhodných příkladů, typických pro různé zdrojové jazyky.

Čeština nezapře určitou spjatost s německým jazykem. Příčinou je jak územní blízkost těchto jazyků, tak historický kontakt. Přejímky z němčiny a jiných jazyků mají mnohem hlubší význam. Zprostředkovávají také přejímání z jiných jazyků, což lehce komplikuje pravost původu slov. V případě němčiny se v největší míře objevují výpůjčky z oblasti řemeslnické terminologie a slangu, např. *šichta, hoblík, fortel*.

Řadu výpůjček lze zaznamenat také z příbuzných slovanských jazyků a to zejména z období národního obrození. Nejmarkantnější je výskyt slov z polštiny, např. *báje, otvor, půvab*, slovenštiny, např. *zástava, zbojník*, srbochorvatštiny, např. *snacha, junák* a ruštiny, např. *chrabry, šíje, vzduch*, přičemž právě výpůjčky z ruštiny zasahují i do období 20. století, např. *kulak, polárník, sovět*.

Český lexikon našel inspiraci nejen mezi slovanskými jazyky a němčinou, ale i v dalších evropských i neevropských jazycích. Italština nám poskytla nová slova v oblasti hudební terminologie, např. *duet, forte, virtuóz*.

Z angličtiny nejčastěji přejímáme termíny ze sportu a informatiky, např. *fotbal, hardware*. Jejich výskyt je v současném českém lexiku poměrně častý a počet těchto přejímek se pravděpodobně bude dále rozrůstat.

Francouzština nám propůjčila slova týkající se hlavně módy, např. *baret, blůza, manžeta*. Existují i částečné přejímky, které nemají v češtině vhodný ekvivalent jako např. *glamour*.

K neevropským jazykům, které ovlivnily českou slovní zásobu patří např. arabština, turečtina, hindština, čínština či indiánské jazyky.

Vývoj francouzštiny probíhá od období romanizace Galie až dodnes (Hendrich, Radina, Tláškal, 2001, s. 99). Její lexikon obsahuje jak slova přejatá z jazyků již existujících na území Francie (např. provensálštiny, savojsštiny, alsaštiny aj.), tak z jazyků mimo toto území.

Již zmíněná latina byla základem pro další vývoj francouzského lexikonu. Je nutno podotknout, že se francouzština nevyvinula z latiny klasické, nýbrž z tzv. vulgární latiny, která byla využívána např. obchodníky, zemědělci a vojáky (Walterová, 1993, s. 12).

Přejímky z tohoto jazyka se rozmohly převážně v období renesance a humanismu, kdy bylo nutné vytyčit jednotlivé pojmy abstraktního a odborného rázu. „*Od roku 1539 francouzština nahradila latinu ve všech úředních dokumentech.*“ (Walterová, 1993, s. 83). Celkový počet latinských výpůjček ve francouzštině je přibližně 5 000, jak o nich pojednává *Francouzská mluvnice* (2001). Stejně tak poskytuje informace i o výpůjčkách z dalších jazyků do francouzštiny včetně příkladů.

V období renesance byla výrazným zdrojem také řečtina, která se dostala do francouzské slovní zásoby i prostřednictvím jiných jazyků, např. latiny, provensálštiny, italštiny aj. Přísun řeckých výpůjček přetrvával až do 19. a 20. století, kdy se ukázal být nezbytný pro pojmenování v okruhu odborné terminologie, např. *microbe*, *phonème*.

Mezi další početné přejímky patří slova italského původu. Je jich více než 1 000. Italština propůjčila francouzštině pojmenování v oblasti architektury, např. *appartement*, *balcon*, *fresque*, vojenství, např. *soldat*, *colonel*, *pilote*, módy, např. *costume*, *capuchon*, *escarpin*, obchodu, např. *banque*, *bilan*, *crédit*, běžného společenského života, např. *courtisan*, *page*, *ambassade* a stejně jako češtině i v oblasti hudby, např. *piano*, *cantate*, *cantatrice*.

Výpůjčky z provensálštiny stále tvoří jednu z početnějších částí francouzského lexikonu (asi 400 slov). Týkají se různých pojmů, z nichž můžeme zmínit např. *rossignol*, *nougat*, *ballade*.

Prostřednictvím španělštiny se dostalo do francouzštiny mnoho slov z jiných jazyků, především z arabštiny, např. *guitare* nebo z latinsko-amerických jazyků, např. *cacao*. Slova španělského původu se týkají především společenského, vojenského a politického života, např. *casque*, *camarade*, *boléro*.

Portugalština představovala jisté médium mezi francouzštinou a jinými mimoevropskými jazyky za dob koloniálních panství, což dokazují následující příklady. Např. *banane* pochází z guinejského nářečí, *bambou* z malajštiny apod.

Systém přejímání se neustále opakuje, proto není výjimkou ani arabština, která poskytla francouzštině výpůjčky jak přímé, např. *hasard*, tak zprostředkované z jiných jazyků, např. *alcool* (lat.).

Stále více se rozšiřuje počet přejatých slov z němčiny. Pro tuto skupinu slov jsou příznačné termíny z vojenství, např. *sabre*, *képi*, *halte*, z gastronomie, např. *choucroutte*, *bière* či termíny odborné, např. *quartz*, *cobalt*, *zinc*.

Jednou z nejpočetnějších skupin s nadále rostoucím počtem slov jsou bezesporu anglicizmy. Anglický jazyk zasahuje téměř do všech odvětví, proto není žádným překvapením, že vyvolal jistý vzdor a potřebu nahrazovat anglicizmy slovy domácími, např. *stationnement* místo *parking*.

Slovanské jazyky jsou v případě přejímání hojně zastoupeny jazykem ruským, např. *cosaque*, *vodka*, *tundra*. Do francouzštiny se dostala i některá slova česká, např. *polka*, *robot*.

2.1.2. Internacionalismy

Samostatnou skupinu slov, patřící k přejatým slovům, tvoří tzv. internacionalismy. „Jsou to především nadnárodní lexikální jednotky řeckého

nebo latinského původu, často uměle vytvořené z řeckých nebo latinských slovních základů (např. *automobil, magnetofon, televize*).“ (Grepl et al., 2008, s. 102). První markantnější příliv internacionalismů jsme mohli zaznamenat v první polovině 90. let 20. století díky novým impulsům z ostatních euroatlantických zemí. Tyto impulsy znamenaly potřebu „*neustálého zdokonalování jazykových kontaktů v celosvětovém rámci...*“ (Svobodová, 2009, s. 8).

Tato pojmenování nabývají většinou tutéž nebo blízkou podobu v několika různých jazycích. Jedná se často o odborné termíny z oblasti hudby, sportu či informatiky. Mohou se také vázat na určité místo či dobu, např. *vigvam*. V současné době lze konstatovat, že internacionalismy vznikají i z živých jazyků jako je např. angličtina. Výhodou těchto slov je mezinárodní srozumitelnost a častokrát také větší výstižnost oproti jejich českým nebo francouzským ekvivalentům. Internacionalismy přispívají také k jazykové ekonomii.

Podle Jana Šabršuly lze v případě podobnosti rozlišit několik typů, které dále podložím uvedením příslušných příkladů:

- *vocabula cognata*
- *cognata partim*
- *cognata diversificara*

Termín „*vocabula cognata*“ lze volně přeložit jako slova s podobnou nebo identickou formou či slova s podobným nebo identickým denotátem. Pravděpodobně největší výskyt lze zpozorovat ve vztahu angličtiny s francouzštinou, např. *lettre-letter*.

Shoda slov „*cognata partim*“ je pouze částečná, např. *dogue-doga, dog-pes*.

Posledním typem jsou „*coganta diversificara*“, u nichž grafická podoba zůstává stejná, ale slova se liší svým významem. S touto skupinou slov úzce souvisí také *cognata* typu „*faux-amis*“, se kterými se setkáme v naší práci později.

2.1.3. Kritérium způsobu a míry přizpůsobení

Český jazyk je charakteristický svou schopností co nejlépe včlenit cizí slova do svého jazykového systému. Tato slova jsou přizpůsobena jak z hlediska morfologického, tak i hláskoslovného (Grepl et al., 2008, s. 100).

Kolektiv autorů Ústavu českého jazyka Filozofické fakulty Masarykovy Univerzity v Brně rozlišuje podle míry přizpůsobení několik typů lexikálních jednotek:

- lexikální jednotky citátové
- lexikální jednotky částečně přizpůsobené
- lexikální jednotky zcela zdomácnělé

Lexikální jednotky citátové jsou snadno rozpoznatelné díky své originální podobě. Původní je pravopis, často také výslovnost a nepřejímající koncovky, např. *science fiction*, *fair play*, *status quo*. Zvláštní pozornost si zasluhují tzv. okřídlená slova, patřící do této skupiny lexikálních jednotek. Jedná se o zažité citáty rčení či skutečné výroky, např. *omnia mea mecum porto*, *cherchez la femme*.

Už podle názvu další skupiny slov jsme schopni vydedukovat, že pro ni bude charakteristická jistá kolísavost v přizpůsobení. Lexikální jednotky jsou často chápány stále jako cizí slova, např. *computer* i *komputer*, *marketing* i *marketink*, *briefing* i *brífink*.

Míra přizpůsobení u další skupiny lexikálních jednotek dosáhla takové výše, že často ani nepoznáme jejich cizí původ, např. *košile*, *anděl*, *vzduch* (Grepl et al., 2008, s. 100).

Speciálním případem přejatých slov z cizích jazyků jsou tzv. kalky, což jsou doslovně přeložená cizí slova či slovní spojení. „Z obecného hlediska se s kalky setkáváme tehdy, jestliže cílový jazyk (v našem případě čeština) nedisponuje v rámci procesu pojmenovávání nových skutečností vlastním výrazem (nebo spíše jazykovým prostředkem).“ (Svobodová, 2009, s. 39).

Lze rozlišit několik druhů kalků, jak je uvádí Miroslav Grepl et al. ve srovnání s Dianou Svobodovou, doplněných příznačnými příklady:

- slovotvorné
- frazeologické neboli víceslovné
- sémantické

Kalky slovotvorné jsou tvořeny překladem slovotvorných částí pomocí morfémů domácího jazyka, např. *sub/scribere-pode/psat*.

Publikace Svobodové zmiňuje určitý „pomezí případ“, kdy se jednoslovné pojmenování z jednoho jazyka překládá jako víceslovné pojmenování do druhého jazyka, např. *bodyguard-tělesný strážce*.

Frazeologické kalky (Svobodová užívá termínu „víceslovné“) vznikají překladem struktury frazému, např. *im Bilde sein-být v obraze*.

Připojením jiného významu dle cizího vzoru vznikají kalky sémantické, např. *horký-hot*, ale *horká linka-hot line*.

Dalším ojedinělým případem jsou tzv. slova hybridní. Jde o vytváření nových domácích slov, doplněných o novou abstrahovanou část slova cizího. Někdy mohou zaujímat pozici slangového nebo naopak odborného výrazu, např. *fotosoutěž*, *slibotechna*, *supravodivý*.

2.2. Příčiny přejímání

Jazyk český i francouzský se neustále vyrovnávají s množstvím přejímek z dob minulých. Mnohem markantněji však musí čelit přísunu nových slov ze současnosti. „*Kromě obnovy a významového očišťování slov dříve existujících je dnešní vývoj slovní zásoby charakterizován jejím rozšiřováním o jednotky nové.*“ (Grepl et al., 2008, s.103). Veřejný život a vše, co se jej týká, prochází přirozeným vývojem a žádá si jisté zdokonalování. To se ovšem nejvíce odráží ve slovní zásobě, která se těmito vlivům nedokáže ubránit.

Největší zásluhu na procesu přejímání v současnosti má především ekonomie a technologie, jež úzce souvisí s potřebou zkvalitnění mezinárodní komunikace. O rozšíření slovní zásoby se zaslouhuje i mladší generace, která zachycuje novotvary především prostřednictvím publicistiky. „*První, kdo si uvědomili naléhavost rozdílů mezi jazykem mladých a jejich rodičů, byli novináři: ..., vydávali od počátku 80.let seznamy nových slov s komentáři a výklady.*“ (Walterová, 1993, s. 274).

V mnoha případech nahradí výpůjčky slova již zastaralé či minimálně využívané, v jiných případech může být příčinou přejímání slov také fakt, že „...*věc, kterou označuje, nemá žádné domácí označení (tennis).*“ (Šabršula, 1983, s. 57).

Některé jazyky jsou význačné svým odporem k přejímání, např. islandština se úspěšně vyhýbá náporu výpůjček.

2.3. Způsoby přejímání

Velké množství cizích slov se dostalo do českého jazyka především díky osobnímu styku s obyvateli jiných zemí. V minulosti se čeština mohla setkat s mluvenou formou francouzštiny za dob vlády Rudolfa II. V písemné formě na češtinu nejvíce působila Bible a církevní spisy. V dnešní době je přístup k cizojazyčným zemím mnohem snazší, česká slovní zásoba je otevřena novým lexikálními zdroji.

Ve slovní zásobě lze rozeznat několik typů způsobů přejímání. Některé z nich uvádí Jan Šabršula v *Základech francouzské lexikologie* (1983):

- zrakové neboli grafické a sluchové neboli fonetické výpůjčky
- přímé a nepřímé výpůjčky
- zpětné výpůjčky
- nepravé výpůjčky
- výpůjčky týkající se jednoho nebo více jazyků

Zrakové výpůjčky byly do jazyka přeneseny prostřednictvím písemnictví. Jsou charakterizovány původním pravopisem i výslovností, jsou přizpůsobené danému jazyku. Naopak u sluchových výpůjček byla zachována přibližná původní výslovnost.

Nepřímé výpůjčky se liší od přímých množstvím zdrojových jazyků. Zatímco u přímých výpůjček se jedná o vztah mezi dvěma jazyky, „*nepřímé výpůjčky přicházejí prostřednictvím třetího jazyka...*“ (Šabršula, 1983, s. 58), např. *sucre* z arabského *sukkar*, které přešlo do francouzštiny skrze italského *zucchero*, do arabštiny se slovo dostalo z Indie.

Výpůjčky zpětné jsou vztahově typické především pro jazyk francouzský a anglický, např. *budget* bylo původně francouzsky *bougette*, což znamenalo *sáček na peníze*.

Méně časté jsou výpůjčky nepravé. Jedná se o taková slova, jejichž jazykový zdroj je již mrtvý. Pro francouzštinu stejně tak jako pro češtinu můžeme uvést latinu a řečtinu, např. *famille* pochází z latinského *familia* (Šabršula, 1983, s. 58).

Ve slovní zásobě se setkáváme také se lexikálními jednotkami, jež mají v různých jazycích identickou nebo téměř identickou formu. Určit jejich původ je často dosti obtížné. Tato slova označujeme taktéž jako internacionalismy, kterými jsme se v naší práci již zabývali.

2.4. Zánik přejatých slov

Přejatá slova nejsou stálou složkou lexikonu. Ačkoliv v současnosti tvoří značnou část slovní zásoby, není vyloučeno, že některé z nich brzy zaniknou. Tyto lexikální výkyvy jsou dány společenskými rozdíly, aktuálními módními trendy, ale také změnami v oblasti kultury.

Nejde však o momentální zánik. Slova ve většině případech přežívají v obecné češtině a nářečí, dokud nevymizí úplně. Pokud se tato slova později v mluvené či písemné podobě objeví, mluvíme o nich jako o historismech neboli lexikálních jednotkách, jež se ze slovní zásoby naprosto vytratila. Historismy jsou nahrazeny vhodnějším výrazem, vyhovujícím potřebám společnosti.

Dalším možným způsobem jak zapříčinit zánik přejatého slova je snaha vytlačit jej z lexikonu nahrazením ekvivalentu v daném jazyce. Toto nahrazování nelze považovat za známku jazykového purismu. Jedná se pouze o jistý obranný reflex vůči vlivům, které jsou považovány za cizí. *„Už mnohokrát bylo prokázáno, že ze sociolingvistického hlediska nejsou uživatelé jazyka ke svému jazyku indiferentní a nechápou jej jen jako nástroj komunikace, ale ve větší či menší míře jej také prožívají.“* (Svobodová, 2009, s. 35). Je potřeba si uvědomit, že příliv přejatých slov a neologismů neznamená konec národního jazyka, ale naopak je jeho přirozeným vývojem.

2.5. Adaptace přejatých slov

Proces přizpůsobování výpůjček probíhá v závislosti na všech lingvistických disciplínách. Slova se mění na bázi fonetické, morfologické, syntaktické i sémantické aj. Ke změnám dochází i v pravopisu. Cílem je co nejlépe přizpůsobit daná slova domácím typům, aby byly odstraněny rozdíly mezi jazyky, mezi nimiž došlo ke kontaktu.

2.5.1. Z pravopisného hlediska

Jak uvádí *Pravidla českého pravopisu* (2007), v závislosti na míře zdomácnění lze přejatá slova rozdělit do několika skupin a podskupin:

- slova psaná pravopisem původním
- slova pravopisně počestěná

Do první skupiny bychom zařadili následující typy slov a podpoříme tvrzení příklady podle Zdeňka Hlavsy et al.:

- slova, která jsou omezená na úzký okruh uživatelů čili některá slova odborná nebo knižní, také různé mezinárodní značky (např. chemické), např. *enjambement*, *rendez-vous*, *vaudeville*
- původního pravopisu se nevzdávají francouzská slova částečně zdomácnělá, lišící se pouze ve výslovnosti, např. *bulletin*, *causerie*, *résumé*
- citátové výrazy užívající latinky, např. *chef-d'oeuvre*, *pour féliciter*, *en passant*

Druhá skupina úzce souvisí s fonetickou formou francouzských slov.

S výjimkami se budeme potýkat i v této podkapitole. Jména vlastní, která si často ponechávají svou původní podobu, nesou i původní pravopis, např. *Manon Lescaut*, *Le Havre*. Francouzská abeceda obsahuje písmena, která v české nenajdeme (např. ç, è, à, î, ...), a proto se v případě těchto typografických nesnází obracíme na písmeno s nejbližší zvukovou platností, např. *Besançon-Besanson*, *François-Fransois*. U jistých jmen je počeštění ovšem znatelné. Jedná se především o jména historických osob, např. *Louis XIV.-Ludvík XIV.* a některá zeměpisná jména, např. *Paris-Paříž*, *le Rhin-Rýn*, *La France-Francie*.

2.5.2. Z fonetického hlediska

Lexikální přejímky jsou vůči češtině velmi přizpůsobivé s výjimkou citátových výrazů, které se adaptaci úspěšně brání a ponechávají si svou původní grafiku a výslovnost, např. *cliché*, výsl. [kli'šé], *chateau*, výsl. [ša'tó], *chargé d'affaire*, výsl. [šar'žé da'fér] (Grepl, 2008, s. 58). Naopak některá slova zdomácnělá s češtinou naprosto splývají, je proto nutné doložit jejich etymologický původ. Pro nás budou v této kapitole klíčová slova nová, jejichž rysy se s příchodem do našeho mateřského jazyka na základě fonetiky mění.

Problematiku přízvuku přejatých slov diskutuje Miroslav Grepl et al.: „*Cizí slova přejímají přízvuk na první slabice a české střídání párových souhlásek: [hibrit], ale [hibridní]; [piroga], ale [pirok].*“. Fonémy originálních jazyků, které nejsou v českém jazyce dostupné, jsou nahrazeny podobnými českými (např. *ç, è, à, î, ...*).

Při přejímání dochází k tzv. dubletům, diferenciacím jak ve výslovnosti, tak v psaní. Zde jsou nejsignifikantnější rozdíly podle *Pravidel českého pravopisu* (2007):

- odstraňují se francouzské dvojhlásky *ai*, např. *affaire-aféra, ou*, např. *poudre-pudr, eu*, např. *laveur-levér*, trojhlásky *eau*, např. *bureau-byró* a další skupiny samohlásek
- písmeno *c* se ve francouzské výslovnosti mění v *k*, což čeština přejímá jak ve fonetické, tak v grafické formě, např. *cadre-kádr* stejně tak *qu* se zjednodušuje v *kv*, např. *quartier-kvartýr, i/y* přejde v *j*, např. *mayonnaise-majonéza, il* vyslovované jako *j* zůstává i jako psané *j*, např. *feuilleton-fejeton*
- u písmen zdvojených dochází také ke zjednodušení, např. *appartement-apartmá*
- ve většině případech se *s* v originálním jazyce mění v *z* v češtině, např. *bourgeoasie-buržoazie*
- sykavka *š* se mění v *ž*, např. *brochure-brožura, manchette-manžeta*
- souhlásky na konci slova, které se ve francouzštině nevyslovují, jsou v češtině obnoveny, např. *buffet-bufet*
- na základě výslovnosti se upravují i další výrazy, např. *libertinage-libertináž, reservoir-rezervoár*

Zvláštní pozornost je potřeba věnovat i nečeským vlastním jménům. Většina z nich má v češtině již ustálenou zvukovou podobu včetně nahrazování nečeských fonémů českými ekvivalenty, např. *Victor Hugo*, výsl. [igo]. Obdobně je to se jmény zeměpisnými, např. *Bretagne*, [bretaň] (Hlavsa, 2007, s. 33).

2.5.3. Z morfologického hlediska

Kritériem pro rozeznání přejímaných lexémů je v první řadě slovnědruhové zařazení, poté přiřazení k mluvnickému rodu (popř. životnosti) a číslu. My se v naší práci zaměříme na přejatá substantiva.

Poměr sklonných a nesklonných vypůjčených substantiv se značně liší. Při rozeznávání těchto cizích jmen záleží na zakončení, především posledních dvou hlásek, a na výslovnosti. Mluvnický rod je respektován pouze u životných jmen, vlastních i obecných. Cizí sousloví, křestní jména a příjmení jsou skloňovány podle možností či podle vlastního úzu.

V charakterizování těchto slov nám budou nápomocny *Pravidla českého pravopisu* (2007).

Použitím vzoru „pán“ lze rozpoznat životná maskulina zakončená na tvrdý či obojetný konsonant, nebo na vokál, např. *Balzac*, ale *Balzaka*. Koncový vokál většinou nebývá vysloven, např. *Molière*, ale *Molièra*. V ojedinělých případech koncový vokál vyslovíme, např. *Hugo*, ale *Huga*. Životná maskulina jsou ve většině případech sklonná, existují však výjimky, např. *atašé*. Některá slova využívají ke sklonění i nevyslovených hlásek, např. *Dumas*, ale *Dumase*.

Slova zakončená ve větší míře na pravopisně měkký konsonant se vztahují ke vzoru „muž“, např. *Le Sage*, ale *Le Sageovi*.

Málo početnou je skupina slov skloňovaných podle vzoru „předseda“, např. *stážista*.

Podle vzoru „hrad“ jsou slova zakončená na tvrdý nebo obojetný konsonant. U jmen zeměpisných dochází k potížím, ale chovají se obdobně jako podle vzoru pán. Jedná se o slova zakončená na *c*, jež se počešťuje na *k*, např. *Québec*, ale *Québeku*. Dále uvedeme podstatná jména s koncovkou tvrdého konsonantu a nevysloveného vokálu, např. *Grenoble*, ale *Grenoblu*,

substantiva s nevysloveným koncovým konsonantem, např. *Montpellier*, ale *Montpellieru* a s koncovými dvěma konsonanty, např. *Orléans*, ale *Orléansu*.

Poslední typ rodu mužského je „stroj“, zakončený na pravopisně měkký konsonant, např. *Paříž*.

Skloňování přejatých feminin doprovází jak běžné skloňovací typy, tak hybridní podvzory „idea“ a „Nikaragua“, které se ale přejímek z francouzštiny netýkají.

Přejímky zakončené na *-a* se skloňují podle vzoru „žena“, např. *Loira*, *Seina*.

Další skupinou jsou slova skloňována podle vzoru „růže“, např. *branže*.

Velkým počtem se vyznačují slova rozeznávaná podle vzoru „píseň“. Jsou zakončena na *-áž*, např. *aviváž* nebo na měkký či obojetný konsonant, např. *Provence*.

K maskulinům a femininům je nutno doplnit také rod střední neboli neutra.

Jediným typem vhodným ke zmínění je vzor „město“. K tomuto vzoru můžeme přiřadit neutra s původně dlouhým *-ó* na konci, např. *tableau-tableo*, *bureau-byró*, *plateau-plato*.

Ostatní typy jsou z hlediska přejímek z francouzštiny nezajímavé.

Přejatá substantiva mohou být také nesklonná, pokud nevyhovují žádným skloňovacím typům. Mezi maskuliny najdeme příklady jako *atašé*, *chargé d'affaires*, pro zastoupení skupiny feminin bychom vybrali vlastní jména *Françoise*, *Marilyn*. Pro neutra je typičtější zakončení na vokály; např. *enjambement*, *aranžmá*, *entrée*, *bufet*, *dražé*, *foyer*, *Bordeaux*. Neutra s koncovými konsonanty jsou méně časté; např. *Lausanne*, *Nîmes*.

2.5.4. Zrádná slova

Zrádná slova, také známá pod termínem „faux-amis“, jsou význačná tím, že se jejich grafická i fonetická podoba ve dvou nebo více jazycích téměř shoduje. Významově se však liší. Především v tlumočnictví a překladatelství je nutné brát na tato slova zřetel. Vyvolávají klamný dojem, protože se jejich překlad do druhého jazyka zdá být zcela automatický a jednoduchý.

Na základě publikace Otomara Radiny je zrádnost těchto slov způsobena několika faktory:

- různým přejímáním původního, základního slova do dvou dalších jazyků, např. latinské slovo *agenda* přejalo do češtiny zhruba původní význam, ve francouzštině nabylo význam *zápisník*
- přejímáním prostřednictvím jazyka jiného, např. *galantérie*, přejato prostřednictvím němčiny z francouzského *galanterie*, původní význam je *galantnost*

Také tato slova nejsou zcela jednotná. Ve slovní zásobě rozlišujeme několik druhů „faux-amis“, *Francouzština a čeština - systémové srovnání dvou jazyků* (1977) nabízí následující rozdělení - dvousměrná, jednosměrná, příležitostně zrádná, větvená, dvojité zrádná a slovnědruhová.

Dvousměrná zrádná slova mají dva póly. Daný výraz se do druhého jazyka přeloží překvapivě jiným termínem a zároveň má tento výraz v druhém jazyku jiný význam, např. *dislokace* nelze přeložit jako **dislocation*, nýbrž *répartition*, *dislocation* znamená *rozpad*.

Jednosměrná zrádná slova svým názvem napovídají, že daný výraz se sice přeloží jiným termínem, ale jeho podoba v druhém jazyce neexistuje, např. *abiturient* se přeloží jako *bachelier*.

V další skupině - příležitostně zrádných slov dochází pouze k částečnému klamavému pocitu v určitých situacích, např. *kandidát* je ve francouzštině

candidat, ale ne ve smyslu politickém, *kandidát ÚV* se přeloží jako *membre suppléant du CC*.

V případě větvených „faux-amis“ existuje slovní ekvivalent dle očekávání, např. *dirigovat-diriger*, ale slovo mu příbuzné vychází z jiného slovního základu, např. *dirigent-chef d'orchestre*, *představitel-dirigent*.

Dvojitá zrádnost další skupiny spočívá v tom, že daný výraz klame jak pravopisem, tak i významem, např. *démontrer* není *demonstrovat*, ale *prokazovat*, *demonstrovat-manifester*.

Poslední typ zrádných slov se nazývá slovnědruhový. Obdoba výrazu v druhém jazyku existuje, ale liší se slovním druhem, např. *atletika-athlétisme*, *atletický-athlétique*.

2.5.5. Frazeologismy

Frazeologické jednotky vyjadřují svůj význam zpravidla obrazně. Tato slovní spojení „se vyznačují nerozbornou sémantickou kompaktností (tj. nelze je dále rozložit na jednotlivá izolovaná „slova“, z nichž se formálně „skládají“, aniž by ztratily svou jedinečnou sémantickou platnost, ...“ (Nigrin, 1988, s. 1).

Podle *Základů francouzské lexikologie* profesora Šarbšuly se v české literatuře jako frazeologické jednotky považují ustálené obraty, zdvořilostní formule, rčení, pořekadla, úsloví, fráze.

Rčením můžeme rozumět spojení slov založené na obraznosti, ať už lidového nebo umělého. Umělá jsou častokrát zaměňována s klišé. Např. *být hybnou pákou něčeho*, *úpěti pod tíhou něčeho*.

Úsloví je podobné jako rčení, někdy spíše přechod mezi rčením a pořekadlem. Např. *myslí na zadní kolečka*, *uhodil se přes kapsu*. Naopak fráze značí jistý obrat postrádající cit či původní myšlenky.

Mezi rčení a přísloví se staví pořekadlo. Definuje pojem, který by se za určitých okolností dal vyjádřit jedním slovem. Např. *Až naprší bude sucho*. Francouzsky: *Quand les poules auront les dents = "jamais"*.

Přísloví je možné definovat jako projev lidské životní moudrosti. Např. *Žádný učený z nebe nespádá*. Francouzsky: *C'est un forgeron qu'on devient forgeron*.

Z dalších frazeologických jednotek je pro nás zajímavým jevem např. gnóma neboli prűpovídka, která postrádá obraznost. Např. *Peníze nejsou všechno*. Francouzsky: *L'argent ne fait pas le bonheur*.

Frazeologismy je nutné brát jako celek a také s nimi tak nakládat, narozdíl od volných slovních spojení. Jsou neměnné a omezeně modifikovatelné. U frazeologizmů je zásadní jejich překlad. Ve většině případech nabývá frazeologismus s jiným jazykem jinou formu. „Tzv. „pravé frazeologické jednotky“ vzdorují mechanickému překladu do jiného jazyka, v jiném jazyce je lze zpravidla tlumočit zcela jinými jazykovými prostředky.“ (Nigrin, 1988, s. 2). Např. *Po bitvě je každý generálem*. Francouzský překlad je doslovný: *Après la bataille, tout le monde est général*. Ale např. *Já mu ukážu zač je toho loket*. Francouzsky: *Je vais lui montrer de quel bois je me chauffe*. (Čermák, 2009, s. 55).

Důležitým faktem je také průzračnost sdělení, tzn. zda se jedná o původní význam nebo o přenesený význam. Např. *nemaluj čerta na zeď* = opravdu jde o kresbu na zeď, v opačném případě jde o rozmlouvání pesimistického pohledu na věc (Šabršula, 1983, s. 134).

3. Stylistika českého tisku

Několikrát jsme zdůraznili, jakou důležitost pro nás představuje plynulost a sjednocenost komunikace. Tyto úzce souvisí také s funkcí publicistickou, tedy informativní. Pro posluchače i čtenáře je především důležité porozumění danému sdělení. Naše práce je zaměřená na tiskoviny, proto se budeme zabývat slohovými nedostatky v českém tisku.

Kapitoly z praktické stylistiky (1957) diskutují tyto hlavní nedostatky tehdejšího tisku. „Vytýká se novinářskému stylu suchopárnost, ale též užívání příliš silných slov a příliš nadnesených frází, vytýká se mu zkratkovitost a přetíženost, která vadí při běžném čtení, jaké je u novin pravidlem, ale na druhé straně také rozvleklost, mnohmluvnost, nedostatek sevřenosti.“ (Daneš, 1975, s. 115). Mechanický způsob vyjadřování některých novinářů mohl vést k věčnému stereotypu a písemné sdělení pravděpodobně postrádalo čtenářův zájem.

Úplným opakem je dnešní publicistická tvorba. Důvodem je především pocit nutnosti se přiblížit co největší skupině lidí, popř. zaujmout jen určitou skupinu. Důkazem mohou být tiskoviny pro mladší generace, které obsahují nespočetné množství neologismů. Tyto neotřelé a nejednotvárné výrazy dopomáhají k oživení publicistického stylu a také k rozšíření slovní zásoby čtenářů. „Příkladem působivého „exkluzivního“ výrazu může být *glamour* (druh fotografického žánru), jehož význam např. čtenářky časopisů určených pro ženy nemusejí znát,...“ (Svobodová, 2009, s. 127).

Jak jsme se již zmínili, některá sdělení jsou určena některým skupinám lidí, proto je logické, že pro jinou skupinu nebude sdělení srozumitelné. Např. pro laika by mohlo být obtížné porozumět textu o francouzských lexikálních výpůjčkách. Text přestává být srozumitelný a výstižný.

Obecně však dominují českému tisku anglicizmy. Ty jsou spojeny ze značné části s vědou a technikou. Např. tiskoviny specializující se na počítače,

jež jsou dnes nezbytnou součástí každodenního života, stejně tak jako automobily.

PRAKTICKÁ ČÁST

1. Výběr tiskovin, metodologie

Tato kapitola je zároveň praktickou částí naší práce. Cílem je klasifikovat přejetá slova z francouzštiny podle kritérií, jež si představíme níže, vyhledat význam vybraných výpůjček, jejich domácí ekvivalent, pokud tento existuje, a porovnat četnost výpůjček na základě obsahu jednotlivých článků z ekonomické, kulturní, sportovní a politické sféry.

Ke klasifikaci jsme využili *Českého etymologického slovníku* (2001) a *Stručného etymologického slovníku jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím* (1978).

Jako materiál pro analýzu jsme jako nejvhodnější tiskovinu zvolili deník *Mladá Fronta Dnes* (*MF Dnes*, někdy také *MF DNES*) díky variabilitě jeho obsahu a výborné dostupnosti.

MF Dnes je politicky nezávislým zpravodajským deníkem (avšak čtenář může vyzorovat jisté pravicové zaměření), poskytujícím nejnovější informace o událostech v České republice i v zahraničí, zveřejňuje jejich okolnosti a pátrá po jejich příčinách i důsledcích. Přináší zprávy z oblasti ekonomiky a hospodářství, kultury, sportu a politiky. První vydání se objevilo 1. září 1990 .

Z nabízených příloh jsme se zaměřili na část Ekonomika, Kultura, Politika a Sport, abychom byli schopni pokrýt a navzájem srovnat několik různých odvětví.

K výzkumu jsme si zvolili čtyři různá vydání deníku *MF Dnes* (26. 8. 2009, 29. 8. 2009, 17. 9. 2009 a 6. 1. 2010), z nichž bylo vybráno celkem šestnáct článků tak, aby dostatečně prezentovaly každou z rubrik (Ekonomika, Kultura, Politika a Sport).

Zkoumaný materiál pochází z následujících článků:

Rubrika Ekonomika:

Island: Platit nebudeme. MF Dnes 6. 1. 2010, s. B4.

Majolka Hellmann`s bude polská. MF Dnes 17. 9. 2009, s. B3.

Vůz pro šéfa ÚOHS: jediné audi s ořechovým dřevem. MF Dnes 17. 9. 2009, s. B2.

Začíná „elektro“ boj o lidi. MF Dnes 6. 1. 2010, s. B2.

Rubrika Kultura:

Baarová fascinuje dál. MF Dnes 6. 1. 2010, s. B6.

Gobelínka: znak města. MF Dnes 26. 8. 2009, s. C5.

Chodúr chystá první desku s big bandem. MF Dnes 6. 1. 2010, s. B6.

Nejlepší desky posledních deseti let. MF Dnes 6. 1. 2010, s. B5.

Rubrika Politika:

1998 a 2009: skončí to stejně? MF Dnes 29. 8. 2009, s. A2.

Kalousek: Při arbitráži byl jako dobrman. MF Dnes 29. 8. 2009, s. A4.

Komu mění Paroubek plány. MF Dnes 17. 9. 2009, s. A2.

Zeman vycítil šanci. Chce se vrátit. MF Dnes 17. 9. 2009, s. A2.

Rubrika Sport:

Chtěl bych jezdit za Ferrari. MF Dnes 26. 8. 2009, s. C8.

Odešel legendární Sailer, Cruise a také Presley světového lyžování. MF Dnes 26. 8. 2009, s. C8.

Polášková: Přítel nechtěl do Zlína. MF Dnes 26. 8. 2009, s. C7.

Trenér Slovenska: Vezměte zpět Nedvěda, to bude pro nás výzva! MF Dnes 26. 8. 2009, s. C10.

Každý výraz bude titulován následujícími informacemi:

- význam daného hesla (1)
- kritérium míry adaptace (2 – do jaké míry si výpůjčka osvojila znaky typické pro české lexikální jednotky, úplná, částečná, citát)
- kritérium původu výpůjčky (3 – z kterých slov výchozího jazyka výpůjčka pochází, popř. jejich význam)
- domácí ekvivalent (i víceslovný), je-li dostupný (4)

1.1. Analýza zpracovaného materiálu

angažmá (MF Dnes 26. 8. 2009)

Po pěti letech se do Česka vrátila z dánského angažmá zkušená házenkářka Alena Polášková.

1. zaměstnání/pracovní úvazek v uměleckém souboru
2. úplná
3. z fr. *engagement* (závazek) od *engager* (zavazovat, najímat za plat)
4. není

arbitráž (MF Dnes 29. 8. 2009)

„Kdyby arbitráže vedl i za bývalých ministrů financí za ČSSD, Česko nemuselo prohrát desítky miliard,“ tvrdí Kalousek.

1. rozhodčí řízení nebo rozhodnutí sporu
2. úplná
3. z fr. *arbitrage* od *arbitrer* (svědčit)
4. rozhodčí řízení

baráž (MF Dnes 26. 8. 2009)

Jeden půjde z baráže a druhý skupinu vyhraje.

1. rozřazovací zápas či turnaj
2. úplná

3. z fr. (*match de*) *barrage* (rozřazovací zápas) od *barrage* (zábrana, překážka)
4. rozřazovací zápas

déjà vu (MF Dnes 29. 8. 2009)

Bude tedy „déjà vu“ české politiky dokonalé a po volbách se domluví dvě nejsilnější strany, i když si nyní Jiří Paroubek a Mirek Topolánek nemohou přijít na jméno?

1. pocit již dříve prožitého, stav mysli v situaci, kdy jsme přesvědčeni, že jsme ji již jednou nebo vícekrát jako takovou zažili
2. citát
3. z fr. *déjà vu* (již viděno)
4. není

diplomatický (MF Dnes 6. 1. 2010)

Holandřané neskrývali „hluboké zklamání“, což přeloženo z diplomatické řeči znamená, že by nejraději celý zmrzlý ostrov vymazali z mapy.

1. související s diplomacií, taktní
2. z fr. *diplomatie* (týkající se úředních listin)
3. úplná
4. taktní

gobelín (MF Dnes 26. 8. 2009)

Píše se rok 1898 a Rudolf Schlattauer začíná s výrobou gobelínů v obci Zašová.

1. nástěnný koberec
2. úplná
3. z fr. *gobelin* (podle názvu továrny Gobelins založené barvířem Gobelinem v 15. stol.)
4. nástěnný koberec

kampaň (MF Dnes 6. 1. 2010)

„Chceme spustit mediální kampaň za padesát až sedmdesát milionů korun a opouštíme strategii podomních prodejců, „řídá Jiří Písařík, šéf BEE, patřící k nejdéle působícím alternativním obchodníkům na trhu.

1. veřejný boj za něco či proti něčemu
2. z fr. *campagne* (pole, pláň, válečné tažení)
3. úplná
4. veřejný boj

klišé (MF Dnes 6. 1. 2010)

Na svém albu Kid A, které vydali v roce 2000, se zřekli omletých skladatelských postupů a únavných rockových klišé.

1. ustálený slovní obrat
2. z fr. *cliché* (původně „tisková deska určená ke knihtisku“) od *clicher* (odlévat tiskovou desku pomocí matrice)
3. úplná, pokud je psána jako *cliché*, jde o citát
4. ustálený slovní obrat

kulisa (MF Dnes 6. 1. 2010)

Podle důvěrných informací začíná procítat též životopisný filmový projekt o Baarové, jenž se pro nákladnost dobových kulis už několik let odsouvá.

1. pohyblivá divadelní dekorace
2. z fr. *coulisse* (drážka, kolejnička, pojízdné sedátko) od *couler* (téci, plynout, sunout)
3. úplná
4. pohyblivá divadelní dekorace

kuloár (MF Dnes 17. 9. 2009)

Nikdo to nechce potvrdit, ale v kuloárech se v posledních týdnech spekuluje o tom, zda v ústavní stížnosti poslance Miloše Melčáka, kvůli které soud zrušil říjnové předčasné volby, nemá prsty právě Zeman.

1. poboční chodba reprezentačních budov
2. z fr. *couloir* (chodba) od *couler* (plynout, téci)
3. úplná
4. poboční chodba

limuzína (MF Dnes 17. 9. 2009)

Obložení palubní desky „středně tmavým dřevem kořene ořechu“ totiž bylo jednou ze 44 podmínek výběrového řízení na jeho novou limuzínu.

1. větší čtyřdveřové osobní auto
2. z fr. *limousine* (pův. velký kabát z hrubé vlny) od *Limousin* (okolo města Limoges)
3. úplná
4. není

majonéza (MF Dnes 17. 9. 2009)

Rostlinné tuky Rama, Perla, Flora a Hera a řadu majonéz Hellman`s si budou moci Češi dál kupovat, ale sami si je už vyrábět nebudou.

1. druh omáčky
2. z fr. *mayonnaise*, pův. *mahonnaise* (podle města Mahón na ostrově Menorca na Baleárách)
3. úplná
4. není

memoáry (MF Dnes 6. 1. 2010)

Škvorecký totiž Suchému poskytl všech dvanáct kazet s osmnáctihodinovou nahrávkou svých setkání s herečkou a sám ho vyzval, aby oboje memoáry porovnal.

1. literární paměti
2. z fr. *mémoires* od *mémoire* (paměť, vzpomínka)
3. úplná
4. paměti, vzpomínky

prestiž (MF Dnes 6. 1. 2010)

Prestiž letního poháru zvýrazňují finanční odměny, o které se hraje.

1. vážnost, význam, vliv
2. z fr. *prestige* (kouzlo, sláva, vliv)
3. úplná
4. vážnost, význam

repertoár (MF Dnes 6. 1. 2010)

Pokud jej nezaujme, budou společně hledat nový repertoár jinde.

1. souhrn provozovaných divadelních her, skladeb ap., zásoba prostředků k výběru
2. z fr. *répertoire* (seznam, souhrn, rejstřík)
3. úplná
4. seznam skladeb

šéf (MF Dnes 26. 8. 2009)

Však i šéf týmu Stefano Domenicali řekl: „Očekáváme od něho velký pokrok, dál se uvidí.“

1. vedoucí
2. z fr. *chef* a to přes stfr. *chief* z galorom. *capus*
3. úplná

4. vedoucí, nadřízený

Praktická část nám ukázala, že v každém z vybraných novinových textů se objevovaly maximálně dvě výpůjčky. Většinou se jednalo o slova úplně adaptovaná, výjimečně o slova citátová. Ne vždy jsme byli schopni najít vhodný český ekvivalent pro tyto výrazy.

1.2. Abecední seznam vyhledaných výpůjček

angažmá

arbitráž

baráž

déjà vu

diplomatický

gobelín

kampaň

klišé

kulisa

kuloár

limuzína

majonéza

memoáry

prestiž

repertoár

šéf

Závěr

Český lexikon je vystaven neustálému přísunu nových lexikálních jednotek, což má samozřejmě dopad na lingvistiku, která má za úkol prozkoumat jak tyto lexikální prostředky, tak i nové lexikální jevy.

Jedním z cílů práce *Francouzské lexikální výpůjčky v českém tisku* bylo informovat o procesu přejímání v rovině obecně teoretické, dále se zaměřit na definici, klasifikaci a specifikaci přejímek v rámci české slovní zásoby a doplnit je vhodnými příklady. K jejich rozčlenění nám dopomohla především *Příruční mluvnice češtiny* (2008).

S pomocí použitých literárních zdrojů jsme porovnávali výskyt přejatých slov z francouzštiny v českém lexikonu. Zde jsme narazili na fakt, že početně největším zdrojem nových slov v současnosti je angličtina, která má tendenci vytlačovat a nahrazovat i slova domácí. I přesto se francouzština řadí také mezi přední zdroje nových pojmenování v češtině.

Ačkoliv zpracovaný materiál pro praktickou část vychází výhradně z publicistických textů věnujících se politice, ekonomice, sportu a kultuře, dokáže jednoznačně simulovat možný aktuální stav slovní zásoby jejich čtenáře a tím také vyvodit závěr pro náš lingvistický průzkum.

Na vybrané termíny z textů deníku *Mladá fronta Dnes* jsme použili rozdělení dle několika kritérií. Jednalo se o kritérium míry adaptace a kritérium původu. Tyto informace byly také doplněny výkladem o významu daného termínu a jeho ekvivalentem v češtině, je-li tento dostupný. Plnohodnotným pomocníkem se zde ukázal být *Český etymologický slovník* Jiřího Rejzka, jehož obsah jsme podložili srovnáním s obsahem *Stručného etymologického slovníku jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím* (1978).

Naše práce zobrazuje trendy v obohacování lexikonu, aplikované na publicistický styl přítomné doby. Ten lze považovat za jakési médium v obohacování slovní zásoby každého jedince. Důkazem zvýšené četnosti

výpůjček obsažených v tiskovinách lze konstatovat, že se čeština příchozím vlivům cizích jazyků příliš nebrání. Naopak je vše vítáno, tudíž je možno očekávat další příliv novotvarů, a to nejen v publicistické sféře. Na základě celospolečenských tendencí, jakožto například na základě vědomí zkvalitnění mezinárodní komunikace či rozvoje technologie, můžeme opět předpokládat další výskyt nových pojmenování nejen v odborné, ale i běžné mluvě. V českém lexikonu dochází k permanentní regeneraci, proto je nezbytné informace o něm pravidelně aktualizovat.

Problematika přejímek je v naší práci pouze nastíněna, proto by byla vhodným námětem k dalšímu serióznímu výzkumu. Zpracování praktické části by si zasloužilo analýzu mnohem většího počtu výpůjček, např. v určitém časovém rozpětí.

Résumé

Le but de cette thèse est le résumé de tous les faits qui concernent l'adoption de mots étrangers à partir d'autres langues qui sont déjà explorés, en particulier de la langue française en tchèque. La thèse est divisée en partie théorique et pratique.

La partie théorique s'occupe de la différenciation des mots empruntés dans le vocabulaire français et tchèque. Dans cette thèse, on peut trouver la classification des emprunts et leurs caractéristiques plus détaillées. Cette partie est appuyée par la littérature disponible consacrée à ce sujet.

Le noyau de la partie pratique est une exploration des termes choisis dans la presse tchèque auxquels il est évident qu'ils sont des origines étrangères. Ces termes sont examinés sur la base de plusieurs critères pour mieux saisir leur diversité. La partie pratique met en évidence la fréquence des emprunts dans les textes différemment orientés et fait généralement la référence à leur présence dans le journalisme tchèque.

La thèse développe la conscience de l'invasion de plus en plus intensive des influences étrangères qui se prolongent dans le lexique de la langue tchèque. Nous devrions réfléchir sur les causes et les conséquences de ces influences pour rendre compte de la présence de la langue maternelle.

Bibliografie

DANEŠ, František et al. *Kapitoly z praktické stylistiky*. 2. vydání, Praha: Orbis, 1957.

HENDRICH, Josef, RADINA, Otomar, TLÁSKAL, Jaromír. *Francouzská mluvnice*. 3. vydání, Plzeň: Fraus, 2001.

KOLEKTIV AUTORŮ ÚSTAVU ČESKÉHO JAZYKA FILOZOFICKÉ FAKULTY MASARYKOVY UNIVERZITY V BRNĚ (Grepel et al.). *Příruční mluvnice češtiny*. 2. vydání, Praha: Lidové noviny, 2008.

KOLEKTIV PRACOVNÍKŮ ÚSTAVU PRO JAZYK ČESKÝ AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY (Hlavsa et al.). *Pravidla českého pravopisu*. 2. vydání, Praha: Academia, 2007.

NIGRIN, Jaromír. *Česko-francouzská konverzační frazeologie a frazeologie odborného vyjadřování*. 1. vydání, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

RADINA, Otomar. *Francouzština a čeština - systémové srovnání dvou jazyků*. 1. vydání, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.

SVOBODOVÁ, Diana. *Aspekty hodnocení cizojazyčných přejímek: mezi módností a standardem*. 1. vydání, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2009.

ŠABRŠULA, Jan. *Základy francouzské lexikologie*. 1. vydání, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.

WALTEROVÁ, Henriette. *Francouzština známá i neznámá*. 1. vydání, Praha: Jan Kanzelsberger, 1993.

Slovníky

ČERMÁK, František. *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. 1. vydání, Praha: LEDA, 2009.

HOLUB, Josef, LYER, Stanislav. *Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím*. 2. vydání, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.

REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. 1. vydání, Praha: LEDA, 2001.

Tiskoviny

Mladá Fronta Dnes. Čásenský, Robert (šéfredaktor)